
ANNALS
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN – POLONIA

VOL. XX, 2

SECTIO K

2013

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Wydział Politologii

WALENTY BALUK

Rywalizacja wyborcza na Ukrainie w 2012 roku

Ukrainian parliamentary election of 2012

ABSTRAKT

Zmiana prawa wyborczego i procedury powołania rządu sprzyjały zachowaniu władzy przez Partię Regionów. Elekcja parlamentarna 2012 roku nie odpowiadała w pełni standardom demokratycznym. Partie rządzące i opozycyjne nie miały równego dostępu do środków masowego przekazu, takich samych możliwości finansowania kampanii wyborczej oraz prowadzenia agitacji politycznej. Przeciwdziałanie wymianie władzy było szczególnie widoczne w okręgach jednomandatowych. Pomimo wielu naruszeń prawa wyborczego ukraiński system zachował względną rywalizacyjność. Jednak nastąpił wyraźny regres w rozwoju demokratycznym, w tym w zakresie standardów wyborczych.

Słowa kluczowe: partie polityczne, wybory, rywalizacja

WSTĘP

Badacze przedstawiają rywalizację polityczną jako konflikt o władzę oraz ład społeczny, w którym uczestniczą jednostki, grupy społeczne bądź reprezentujące je organizacje, dążąc do realizacji swoich idei i programów. Instytucjonalne podejście daje możliwość postrzegania rywalizacji politycznej jako ustalonych reguł wytyczających ramy i zasady takiej rywalizacji. W tym kontekście szczególne znaczenie mają wzorce międzypartyjnej rywalizacji o władzę oraz odbywanie regularnych, rywalizacyjnych i uczciwych wyborów¹. W ramach niniejszego artykułu większą uwagę poświęcimy temu drugiemu zagadnieniu.

¹ A. Antoszewski, *Wzorce rywalizacji politycznej we współczesnych demokracjach europejskich*, Wrocław 2004, s. 9–10.

„Rywalizacyjność sprowadza się do nadania procesowi politycznemu cech alternatywności, poprzez – potencjalną choćby, ale zależną tylko od woli wyborców – wymianę rządzących”. Zinstytucjonalizowanie procesu rywalizacji, pojawienie się demokratycznych, jasnych i przejrzystych reguł gry prowadzi do pojawienia się opozycji parlamentarnej i pozaparlamentarnej².

GŁÓWNI AKTORZY RYWALIZACJI WYBORCZEJ

W wyniku elekcji prezydenckiej 2010 roku do władzy na Ukrainie doszli Wiktor Janukowycz i Partia Regionów. Przeciwnicy obozu pomarańczowego doprowadzili do unieważnienia nowelizacji ustawy zasadniczej z 2004 roku, przywracając głowie państwa utracone kompetencje w zakresie powoływania egzekutywy. Zmiany oznaczały osłabienie pozycji Rady Najwyższej, ponieważ większością koalicję parlamentarną pozbawiono prawa do kształtowania gabinetu. W ten sposób obniżono rangę elekcji parlamentarnej, mającej wpływ jedynie na wybór legislatury³. Jednak powstanie w Radzie Najwyższej większościowej koalicji parlamentarnej reprezentującej inny obóz polityczny mogło utrudnić funkcjonowanie egzekutywy zdominowanej przez głowę państwa. Spadek notowań Partii Regionów oraz perspektywa utraty kontroli nad Radą Najwyższą sprzyjały zmianom systemu wyborczego zainicjowanym przez ugrupowanie rządzące. Odejście od rozwiązań proporcjonalnych w kierunku systemu mieszanego dawało partii rządzącej realną szansę na zachowanie swojej pozycji w parlamencie. W latach 2010–2012 doszło zatem do kolejnej zmiany reguł gry przed wyborami parlamentarnymi, mającej na celu przeciwdziałanie alternacji władzy.

W elekcji parlamentarnej 2012 roku wystartowało 87 partii politycznych, mniej niż połowa ugrupowań zarejestrowanych w ministerstwie sprawiedliwości, w tym tylko 22 z nich wystawiły listy partyjne w systemie proporcjonalnym, natomiast reszta poparła swoich kandydatów w jednomandatowych okręgach wyborczych. Ogółem w elekcji wystartowało 5207 kandydatów, w tym 2554 osoby umieszczono na listach partyjnych⁴. Porównywalną liczbę kandydatów (150–225) w systemie większościowym i proporcjonalnym zgłosiły jedynie największe partie polityczne: Partia Regionów (PR), „Ojczyzna”, Komunistyczna Partia Ukrainy (KPU) i UDAR. Jedynie nacjonalistyczna „Swoboda” zgłosiła mniej liczną reprezentację w jednomandatowych okręgach wyborczych⁵. Za sprawą systemu większościowego na ukraińską scenę polityczną powróciła liczna grupa, 1200 osób, kandydatów bezpartyjnych.

W poprzednich elekcjach parlamentarnych z lat 2006 i 2007 (przyśpieszona) rywalizacja przebiegała między ugrupowaniami obozu pomarańczowego i biało-błę-

² *Ibidem*, s. 13.

³ Rada Najwyższa zachowała prawo do wyrażenia zgody na powołanie przez prezydenta szefa rządu.

⁴ Партії/фракції у виборчому процесі, <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/wp501?PT001F01=900>.

⁵ *Ibidem*.

kitnego. Stopniowo taki podział na ukraińskiej scenie politycznej traci na znaczeniu. Przeprowadzone we wrześniu 2012 roku badania opinii publicznej wykazały, że 24% respondentów nie przywiązuje do niego żadnej wagi. Odsetek gotowych oddać swój głos na reprezentantów pomarańczowych zmniejszył się w latach 2007–2012 z 29% do 20%, a podobne wskaźniki dla biało-błękitnych spadły z 34% do 25%. Zdecydowana większość wyborców (61%) dokonuje mniej lub bardziej świadomego wyboru, kierując się założeniami programowymi lub sylwetką lidera. Z kolei dla 23% respondentów podział na obozy pomarańczowy i biało-błękitny zachował jeszcze znaczenie⁶.

Badania elektoralnych sympatii przeprowadzone na przełomie września i października 2012 roku przez Fundację „Demokratyczne Inicjatywy” i Kijowski Międzynarodowy Instytut Socjologii wskazywały, że szanse na przekroczenie 5-procentowego progu zaporowego w systemie proporcjonalnym ma kilka ugrupowań: Partia Regionów – 23,3%, partia W. Kliczki UDAR – 16%, Zjednoczona Opozycja „Ojczyzna” – 15,1%, Komunistyczna Partia Ukrainy – 10,1% oraz nacjonalistyczna partia „Swoboda” – 5,1%. W ciągu ostatniego miesiąca znaczącą poprawę wskaźników zanotowały partie UDAR i KPU, nieznacznie wyższe poparcie uzyskały PR i „Swoboda”, zaś „Ojczyzna” straciła ponad 4% zwolenników. Szanse na pokonanie progu wyborczego zachowała także Partia Natalii Korolewskoji „Ukraina – do przodu”. W tej elekcji partia Wiktora Juszczenki „Nasza Ukraina” oraz współrządzająca Partia Ludowa nie miały wielkich szans na wprowadzenie deputowanych do Rady Najwyższej. Ostatecznie ludowcy zrezygnowali z rywalizacji w systemie proporcjonalnym, skupiając się na okręgach jednomandatowych. Część z nich w zamian za poparcie ustawy językowej znalazła się na liście Partii Regionów.

Tabela 1. Notowania partii politycznych wg regionów, 18 IX–4 X 2012 roku (%)

Partia/regiony	zachodnie	środkowe	południowe	wschodnie	ogółem
Partia Regionów	6,9	14,9	40,7	36,1	23,3
UDAR	24,4	17,9	11,5	7,2	16,0
„Ojczyzna”	25,1	20,4	7,4	3,7	15,1
Komunistyczna Partia Ukrainy	2,1	6,7	14,9	19,3	10,1
„Swoboda”	12,2	5,0	1,3	0,6	5,1
„Ukraina – do przodu”	2,3	1,5	2,4	2,2	2,1
„Nasza Ukraina”	4,6	0,4	0,3	0,0	1,3

Źródło: *Вибори-2012: за кого і чому мають намір проголосувати виборці?*, http://www.dif.org.ua/ua/polls/2012-year/vmlba_ndjweogjo_mnkwegkje.htm.

⁶ *Вибори-2012: за кого і чому збираються голосувати виборці? Рейтинги, мотивація вибору, завдання громадськості*, http://www.dif.org.ua/ua/polls/2012-year/vmlba_ndjweogjo_mnkwegkje.htm.

⁷ *Ibidem*.

Przytoczone w tabeli 1 dane wskazują, że wyborcy z południowych i wschodnich regionów kraju nadal wspierają Partię Regionów oraz komunistów. Z kolei mieszkańcy regionów zachodnich i środkowych wolą głosować na Zjednoczoną Opozycję „Ojczyzna”, traktując ją jako spadkobierczynię obozu pomarańczowego, ponieważ „Nasza Ukraina” wyraźnie straciła zaufanie wyborców. W tych regionach nastąpił przepływ elektoratu do partii UDAR i „Swobody”.

Swoją kampanię wyborczą Partia Regionów zbudowała na propagandowym porównywaniu okresów sprawowania władzy przez obóz pomarańczowy w latach 2008–2009 oraz własnych dokonań w okresie 2010–2012. Stosowano przy tym elementy negatywnej kampanii wyborczej, oskarżając rząd Julii Tymoszenko o nadmierne zadłużenie kraju, wzrost inflacji i uciskanie przedsiębiorców. Podkreślając dokonania własnej partii, zwracano uwagę wyborców na zmniejszenie poziomu inflacji, obniżenie podatku dochodowego z 25% do 21% oraz zahamowanie wzrostu cen żywności. Osiągnięciom konkurentów nadano tytuł „Kłamstwo, chaos i ruina”, natomiast własny program Partia Regionów nazwała „Od stabilizacji do dobrobytu”. Jednak najwięcej miejsca poświęcono obietnicom wyborczym, deklarując m.in. dwukrotny wzrost średniego wynagrodzenia do poziomu 8000 UAH, utworzenie 3,5 mln nowych miejsc pracy, nie mniej niż 5% wzrostu PKB, obniżenie podatku dochodowego do 16% oraz prowadzenie aktywnej polityki prorodzinnej i młodzieżowej. Zapowiadano budowę nowych dróg kolejowych i kołowych. W polityce zagranicznej i bezpieczeństwa podkreślano znaczenie pozablokowego statusu Ukrainy, uzyskanie statusu członka stowarzyszonego UE, zbudowanie strategicznego partnerstwa z Rosją, Chinami i USA. Partia deklarowała zwiększenie wydatków na obronę i całkowite przekształcenie armii w całkowicie zawodową⁸.

Partycypująca we władzy Komunistyczna Partia Ukrainy ogólnie krytykowała rządy oligarchii, ale musiała uzasadnić swój udział w koalicji rządzącej. W prasie partyjnej pojawiło się wiele artykułów tłumaczących wyborcom „konieczność” współpracy z Partią Regionów, której celem było powstrzymanie obozu pomarańczowego, określanego mianem narodowo-faszystowskiego. Tymczasowa praca w ramach koalicji, jak zaznaczają komuniści, była taktycznym sojuszem w warunkach burżuazyjnego parlamentu i pozwoliła partii zrealizować część swoich postulatów (pakiet socjalny, strategiczne partnerstwo z Rosją i zablokowanie członkostwa Ukrainy w NATO)⁹. Interesujące jest to, że krytykowano jedynie oligarchów związanych z Partią Regionów (R. Achmatowa, D. Firtasza, S. Tigipka), natomiast w stosunku do koalicjanta wypowiedzi były bardziej stonowane.

W programie wyborczym KPU, zatytułowanym „Przywrócimy państwo narodowi”, elektoratowi zaproponowano wymianę rządów oligarchii na władzę komunistów.

⁸ *Від стабільності – до dobrobyту!*, Партія Регіонів 2012 (materiały wyborcze Partii Regionów w posiadaniu autora).

⁹ *По правді кажучи*, «Інформаційний бюлетень КПУ» (materiały wyborcze KPU w posiadaniu autora).

Deklaracje wyborcze partia rozpoczęła od kwestii ekonomicznych, zapowiadając nacjonalizację strategicznych gałęzi przemysłu, zwiększenie roli państwa w życiu gospodarczym i wsparcie rodzimych producentów. Komuniści zapowiadali wprowadzenie podatku progresywnego i podatku (3%) na zakup towarów luksusowych, wycofanie się z reformy emerytalnej oraz rozbudowany pakiet propozycji w zakresie polityki społecznej, w tym przekazywanie po 10% PKB na służbę zdrowia i oświatę. W polityce zagranicznej priorytetem komunistów pozostawały kwestie integracji w ramach WNP, szczególnie przystąpienie Ukrainy do unii celnej z Rosją, Kazachstanem i Białorusią¹⁰.

Zjednoczona Opozycja „Ojczyzna” w ramach koalicji wyborczej nieformalnie połączyła kilka ugrupowań: Ludową Samoobronę, Europejską Partię Ukrainy, „Postawę Obywatelską”, „Ojczyznę”, Front Zmian, „O Ukrainę”, Ludowy Ruch Ukrainy oraz Reformy i Porządek. Koalicja sił opozycyjnych oskarżyła Wiktora Janukowycza oraz Partię Regionów o korupcję, pauperyzację społeczeństwa, bezprawie i stosowanie represji politycznych. Domagano się zwolnienia więźniów politycznych, w tym liderów opozycji, Julii Tymoszenko i Jurija Łucenki. Postulowano likwidację przywilejów oraz immunitetu prezydenta, deputowanych i sędziów, a także stosowanie odpowiedzialności karnej wobec parlamentarzystów łamiących konstytucyjny zapis o osobistym głosowaniu deputowanych w Radzie Najwyższej. Zapowiadano zwrot skarbowi państwa byłej rezydencji rządowej Meżyhirja, dzierżawionej obecnie przez prezydenta Wiktora Janukowycza, a także majątku narodowego zagrabionego przez obóz biało-błękitny. Powołanie Narodowego Biura Antykorupcyjnego oraz lustracja urzędników miały zapobiec rozprzestrzenianiu się korupcji. Opozycja krytykowała reformę emerytalną gabinetu M. Azarowa, niski poziom rewaloryzacji świadczeń oraz nieudolną politykę gospodarczą rządu. Zadeklarowała walkę z monopolami, wsparcie dla średnich i małych przedsiębiorstw oraz podniesienie przeciętnego poziomu wynagrodzeń. Do priorytetów zjednoczonej opozycji należały również takie kwestie jak kształtowanie ukraińskiego narodu politycznego, rozwój języka ukraińskiego jako państwowego i języków mniejszościowych, podpisanie i ratyfikacja umowy stowarzyszeniowej z UE oraz partnerskie relacje z Federacją Rosyjską¹¹.

Podstawowym hasłem wyborczym Ukraińskiego Demokratycznego Aliansu na rzecz Reform (UDAR) Witalija Kliczki było odsunięcie od władzy Partii Regionów, oskarżanej o wprowadzenie „podatku korupcyjnego” przeznaczanego na to, aby utrzymać obóz rządzący¹². Nawiązujący do pięściarskiej kariery lidera skrót nazwy partii wykorzystano do podkreślenia stanowczych działań w walce z korupcją, ubóstwem, nieodpowiedzialną i uprzywilejowaną władzą, a także w batalii o prawa samorządów. Partia postulowała zwiększenie zakresu finansowej niezależności

¹⁰ «Повернемо країну народу», Передвиборна програма Комуністичної партії України (materiały wyborcze KPU w posiadaniu autora).

¹¹ *Наш план змін*, Об'єднана опозиція «Батьківщина» (materiały wyborcze Zjednoczonej Opozycji „Ojczyzna” w posiadaniu autora).

¹² Всеукраїнська газета „Удар” 2012, nr 15, s. 1.

samorządów poprzez pozostawienie w terenie podatków dochodowego, gruntowego i od nieruchomości. Broniąc interesów małego i średniego biznesu, UDAR opowiadał się za zmniejszeniem obciążeń podatkowych oraz redukcją aparatu zarządzającego państwem. Do priorytetów ugrupowania należy zaliczyć politykę równouprawnienia oraz wprowadzenie systemu kwotowego dla młodzieży w polityce zatrudnienia. Ponadto partia opowiadała się za wprowadzeniem zmian do ustawy zasadniczej dających możliwość odwołania ze stanowiska deputowanych, sędziów, prokuratorów i innych urzędników państwowych. Obywatele powinni także dysponować prawem inicjatywy ustawodawczej (150 tys. podpisów)¹³.

Partia „Swoboda” krytykowała politykę narodowościową obozu rządzącego, oskarżając Partię Regionów i prezydenta o działania zmierzające do wynarodowienia etnicznych Ukraińców. Szczególne niezadowolenie wywołało uchwalenie z naruszeniem prawa ustawy o podstawach polityki językowej. W sytuacji dojścia do władzy partia zapowiedziała nie tylko zmianę prawa, ale także postawienie prezydenta w stan oskarżenia¹⁴.

Oficjalnie kampania wyborcza rozpoczęła się 30 lipca 2012 roku, ale partie polityczne znacznie wcześniej zainaugurowały rywalizację o głosy wyborców. Zdaniem Artema Bidenki, przewodniczącego ukraińskiego stowarzyszenia reklamy zewnętrznej, w lipcu 2012 roku najwięcej na reklamę wyborczą wydały Partia Regionów – 8 mln UAH, i KPU – 6 mln UAH, natomiast zdecydowanie mniej partie opozycyjne, UDAR – 2,5 mln UAH, oraz „Ojczyzna” – 1,25 mln UAH¹⁵. Największe stacje telewizyjne (Inter, 1+1, ICTV i inne) oraz tytuły prasowe („Siegodnia”, „Fakty i komentarii”) wspierały kampanię wyborczą obozu władzy. Z kolei wobec niewielkiej stacji TVi, krytykującej prezydenta i rząd, policja podatkowa wszczęła dochodzenie w sprawie „oszustwa podatkowego”. W okresie od czerwca do października 2012 roku w ogólnokrajowych drukowanych środkach masowego przekazu najwięcej materiałów reklamowych zamieściła Partia Regionów (36% ogółu informacji), „Ukraina do przodu” (9,9%) i KPU (9,6%), najmniej zaś „Ojczyzna” (5,8%) i UDAR (3,3%)¹⁶. Pod tym względem partie opozycyjne wyraźnie ustępowały ugrupowaniom wspieranym przez władzę. Ekspert Komitetu „Równość Możliwości” Ołeksandr Czekmyszew podkreślał, że najwięcej informacji w środkach masowego przekazu dotyczyło Partii Regionów. Negatywnych informacji na jej temat było dwukrotnie więcej niż w przypadku opozycji, ale pozytywnych – aż trzynastokrotnie więcej¹⁷.

¹³ „Настав час Удару!», Партія УДАР Віталія Кличка (materiały wyborcze partii UDAR w posiadaniu autora).

¹⁴ „Свобода”, 16–22.08.2012.

¹⁵ *Витрати політичних партій на зовнішню рекламу*, <http://vybory.mediasapiens.ua/2012/08/21/vytraty-politychnyh-partij-na-zovnishnyu-reklamu-infohrafika/>.

¹⁶ *Суспільні настрої напередодні парламентських виборів*, «Національна безпека і оборона» 2012, nr 7, s. 34.

¹⁷ *У ЗМІ повністю домінує Партія регіонів*, <http://www.unian.ua/news/522395-u-zmi-povnistyuu-dominue-partiya-regioniv-monitoring.html>.

Kampania reklamowa Partii Regionów została podzielona na cztery części. Pierwszą poświęcono kwestiom „przezwyciężenia chaosu i osiągnięciu stabilizacji” w państwie, druga miała za zadanie skupić uwagę wyborców na „nowych socjalnych inicjatywach prezydenta”, trzecia przedstawiała „wyniki [rządzenia – W.B.] – godne zaufania”, zaś czwartą zatytułowano „Wolne wybory – demokratyczna władza”¹⁸.

Badania opinii społecznej wskazywały, że 66% obywateli było niezadowolonych ze sprawowania władzy przez Partię Regionów. Polityki gospodarczej rządu nie akceptowało 71% badanych, społecznej – 67%, zagranicznej – 60%, językowej i kulturalnej – 58%, natomiast stosunek władzy do opozycji krytykowało 64% obywateli. Powyższe dane wskazują na gotowość wyborców do zmiany ekipy rządzącej. Jednak tylko 23,3% respondentów było gotowych zagłosować na ugrupowania opozycyjne, 22,2% wspierało partie rządzące, natomiast dla 21,4% osób podział na rządzących i opozycję nie miał istotnego znaczenia¹⁹. Wskazuje to na trwający syndrom porewolucyjny, kiedy nastąpiło rozczarowanie wyborców dokonaniem ugrupowań obozu pomarańczowego.

Zdecydowana większość obywateli (30%) nie miała wyraźnych preferencji ideologicznych, 14,2% badanych popierało partie narodowo-demokratyczne, 9,2% socjaldemokratyczne, 8,2% nurtu zjednoczeniowego (integracja z Rosją i Białorusią), 5,2% komunistyczne, 3,5% ekologiczne, 3,1% liberalne, 2,9% socjalistyczne i 2,6% chrześcijańsko-demokratyczne²⁰. Poza dużą grupą wyborców „odideologizowanych”, gotowych poprzeć każde ugrupowanie skutecznie realizujące obietnice wyborcze, widać wyraźne poparcie elektoratu dla partii narodowo-demokratycznych oraz socjaldemokratycznych i socjalistycznych. Zwolennicy nurtu zjednoczeniowego głosują przeważnie na partie środka i lewicowe.

Z preferencji elektoratu wyłania się zapotrzebowanie na ugrupowanie alternatywne zarówno wobec obozu biało-błękitnego, jak i pomarańczowego. Wzrost poparcia dla komunistów i nacjonalistów potwierdza te przypuszczenia. Ugrupowania demokratyczne, znajdując się w opozycji wobec władzy, tradycyjnie zwały szeregi na czas wyborów. Taktyka wystąpienia w ramach wspólnego frontu przeciwko Partii Regionów stanowiła demonstrację jedności sił opozycyjnych, ale nie pozwoliła w pełni zagospodarować elektoratu „odideologizowanego”. O jego pozyskanie mogła się pokusić partia UDAR Witalija Kliczki, ale musiałaby wyraźnie zdystansować się od zjednoczonej opozycji.

W prowadzeniu kampanii wyborczej ugrupowaniom i kandydatom związanym z obozem rządzącym sprzyjały nie tylko środki masowego przekazu, ale także upolityczniona administracja państwowa. Administracja rządowa w terenie przeszkadzała opozycji w organizacji wieców wyborczych oraz prowadzeniu agitacji politycznej.

¹⁸ Внутрішня кухня Партії регіонів, <http://vybory.mediasapiens.ua/2012/07/07/vnutrishnya-kuhnya-partiji-rehioniv/>.

¹⁹ *Суспільні настрої...*, s. 55–75.

²⁰ *Ibidem*.

Zdecydowanie więcej przykładów negatywnej kampanii wyborczej występowało w jednomandatowych okręgach wyborczych.

WYNIKI WYBORÓW PARLAMENTARNYCH

Oddając głos, większość wyborców kierowała się ideologiczną orientacją i programowymi założeniami partii (44,7%), a także sylwetką lidera (40,9%). Podejmując decyzję, wyborca brał pod uwagę również wcześniejszą działalność partii (34,4%) oraz predyspozycje kandydatów (28,6%). Oczekiwania elektoratu dotyczyły rozwiązania aktualnych problemów ekonomicznych i społecznych. Preferowany kandydat na deputowanego miał posiadać doświadczenie zawodowe, działać profesjonalnie i na podstawie zasad moralnych, natomiast język komunikowania lub priorytety w polityce zagranicznej schodziły na plan dalszy²¹.

Tabela 2. Wyniki wyborów parlamentarnych 28 X 2012 roku (wstępne dane)

Partie	System proporcjonalny		System większościowy*		Razem	
	%	mandaty	mandaty	%	mandaty	%
Partia Regionów	30,00	72	113	51,36	185	41,57
„Ojczyzna”	25,53	62	39	17,7	101	22,69
UDAR	13,95	34	6	2,7	40	8,98
KPU	13,18	32	0	0	32	7,19
„Swoboda”	10,44	25	12	5,4	37	8,31
„Jedynе Centrum”	–	–	3	1,3	3	0,67
Partia Ludowa	–	–	2	0,9	2	0,44
Radykalna Partia Olega Laszka	1,08	0	1	0,4	1	0,22
„Związek”	–	–	1	0,4	1	0,22
Niezależni	–	–	43	19,5	43	9,66
Razem	–	225	220	99,66	445	99,95

* W pięciu okręgach (№ 94, 132, 194, 197, 223) CKW nie uznała wyników wyborów i zarządziła powtórzenie elekcji.

Źródło: dane CKW za «Українська правда», 31 X 2012 roku.

²¹ *Ibidem.*

W dniu głosowania największe pracownie badań opinii publicznej przeprowadziły „narodowy exit pool”. Sondaż wykazał poparcie dla Partii Regionów na poziomie 28,1%, „Ojczyzny” – 24,6%, partii UDAR – 15,4%, „Swobody” – 12,2% i KPU – 11,6%. Dane *exit pool* różniły się nieco od oficjalnych wyników elekcji, ale mieściły się w granicach błędu statystycznego²².

Porównując wyniki zwycięskich partii w systemie proporcjonalnym oraz w jednomandatowych okręgach wyborczych, możemy dojść do wniosku, że główna partia rządząca (PR) przeciwdziałała alternacji władzy przeważnie w ramach systemu większościowego. Było to podyktowane wizerunkowym interesem ekipy rządzącej, która dążyła do uzyskania pozytywnej oceny procesu wyborczego. W systemie większościowym odpowiedzialność Partii Regionów z tytułu nadużyć wyborczych była łatwiejsza do ukrycia. Ugrupowanie to zdominowało rywalizację w jednomandatowych okręgach wyborczych we wschodniej i południowej części kraju, zwyciężając także w niektórych okręgach środkowej i zachodniej Ukrainy. Brak wywalczonych mandatów w tym systemie przez kandydatów partii komunistycznej może potwierdzać przypuszczenie o celowym oddaniu pola zmaganiom sojusznikom. Ugrupowania opozycyjne na elektoralnym polu konkurentów (w regionach południowo-wschodnich, stanowiących wyborczą bazę Partii Regionów i komunistów) uzyskały zaledwie kilka mandatów w obwodach sumskim, mikołajewskim i chersońskim²³.

Proces tworzenia frakcji politycznych w Radzie Najwyższej pokazuje, że prawo wyborcze w istniejących warunkach politycznych sprzyja „rozmywaniu” woli wyborców. Stosując narzędzia szantażu politycznego i ekonomicznego, partia rządząca znacząco powiększa swoje wpływy w parlamencie.

W grudniu 2012 roku w Radzie Najwyższej zarejestrowano pięć frakcji zwycięskich ugrupowań. Frakcja Partii Regionów liczyła 207 deputowanych, o ponad 20 mandatów więcej, niż wskazywałby wynik wyborczy ugrupowania. Przyłączenie się do partii rządzącej nie zawsze miało dobrowolny charakter, ponieważ wobec potencjalnych partnerów stosowano politykę „szantażu”. W momencie rejestracji frakcja komunistów zachowała stan osobowy na poziomie 32 deputowanych. Z kolei partie opozycyjne straciły kilkunastu deputowanych, którzy w obawie przed prześladowaniami nie zdecydowali się na wejście do frakcji „Ojczyzna”, liczącej 95 mandatów, UDAR-u – 42, i „Swobody” – 36 parlamentarzystów. Poza frakcjami pozostawało 32 deputowanych²⁴.

²² „Национальний екзит-пол 2012”, <http://dif-exitpoll.org.ua> (badania przeprowadzała Fundacja „Demokratyczne Inicjatywy”, Centrum Razumkova i Kijowski Międzynarodowy Instytut Socjologii).

²³ Список депутатів нової Верховної Ради, <http://www.pravda.com.ua/articles/2012/11/11/6977259/>.

²⁴ Депутатські фракції і групи VII скликання, http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/site2/p_fractions.

POLITYKA KOALICYJNA UGRUPOWAŃ PARLAMENTARNYCH

Przed elekcją parlamentarną potencjalną koalicję Partii Regionów i KPU popierało 2/3 elektoratu obydwu partii. Obecność trzeciego koalicjanta, Partii Ludowej, akceptowało ponad 50% badanych. Ludowcy współpracowali zarówno z obozem pomarańczowym, jak i biało-błękitnym; nie mieli dużej liczby zwolenników we wschodniej części kraju. Elektorat „Ojczyzny”, partii UDAR i „Swobody” w 80% preferował koalicję parlamentarną partii opozycyjnych²⁵. Zmiana prawa wyborczego oraz przeciwdziałanie alternacji władzy pozwoliły Partii Regionów zachować kontrolę nad parlamentem.

Na etapie kampanii wyborczej najważniejsze ugrupowania polityczne miały odmienną taktykę w zakresie polityki koalicyjnej. Przewodniczący frakcji Partii Regionów Ołeksandr Jefremow oświadczył, że ugrupowanie nie prowadzi rozmów w sprawie koalicji gabinetowej, cierpliwie czekając na wyniki wyborów, które określą kształt przyszłej koalicji²⁶. Partia Regionów liczyła na samodzielne uzyskanie większości parlamentarnej, dlatego zamiast przedwyborczych sojuszy stosowała taktykę wciągania na swoje listy przedstawicieli innych ugrupowań. Należy jednak podkreślić, że w tej sytuacji odmiennie postępowały funkcjonujące w ramach partii grupy interesu.

Tabela 3. Potencjalne koalicje po wyborach 2012 roku

	Niezależni	Lewica	Centrum		Prawica	
	(N)	KPU (K)	PR (R)	UDAR (U)	„Ojczyzna” (O)	„Swoboda” (W)
Liczba mandatów*	32	32	207	42	95	36
Warianty koalicji: wszystkie minimalnie zwycięskie (MWC)	NR (239)	KR (239)	RO (286)	RU (249)	KNUOS (253)	
a) minimalnego rozmiaru (MSC)	NR (239)	KR (239)				
b) oparta na przetargu (BC)					KNUOS (253)	
c) minimalnego zasięgu (MRC)	NR (239)	KR (239)		RU (249)		
d) zbieżna, minimalnie zwycięska rzeczywista koalicja (MCW)	NR (239)	KR (239)		RU (249)		

* Liczbę mandatów podano na podstawie składu osobowego frakcji parlamentarnych.

Źródło: opracowanie autora.

²⁵ Ставлення до варіантів блокувань партій у новій Раді, «Рейтинг», <http://ratinggroup.com.ua/products/politic/data/entry/14013/>.

²⁶ Партія регіонів визначиться з союзниками в Раді тільки після виборів, «Дзеркало тижня. Україна», http://news.dt.ua/POLITICS/partiya_regioniv_viznachitsya_z_soyuznikami_v_radi_tilki_pislya_viboriv-106399.html.

Opozycja dążyła do zmanifestowania jedności, dlatego od samego początku kampanii podkreślała chęć powołania w wyniku wyborów koalicji większościowej. Jeden z liderów zjednoczonej opozycji Arsenij Jaceniuk w wywiadzie dla stacji telewizyjnej 5 Kanal powiedział, że opozycja planuje uzyskać stabilną większość w parlamencie i powołać koalicję sił demokratycznych celem odwołania i rozliczenia rządu Partii Regionów²⁷.

W tej elekcji parlamentarnej Partii Regionów nie udało się osiągnąć wszystkich stawianych celów, przede wszystkim samodzielnego uzyskania większości parlamentarnej. Jednak zarówno w systemie proporcjonalnym, jak i większościowym zdobyła ona największą liczbę głosów. Bez jej udziału powołanie w Radzie Najwyższej koalicji większościowej było praktycznie niemożliwe, ponieważ jedyny wariant zakładał sojusz komunistów i nacjonalistów. Zmiana systemu wyborczego nie pomogła Partii Regionów w samodzielnym uzyskaniu większości parlamentarnej, ale stworzyła dogodną sytuację pozyskania tzw. deputowanych bezpartyjnych, wywodzących się w znacznej mierze z kręgów biznesowych. W tym przypadku partia rządząca działała dwutorowo. Z jednej strony wchłonęła część deputowanych tej grupy, którzy przyłączyli się do frakcji parlamentarnej Partii Regionów. Z drugiej zaś liczyła na ścisłą współpracę z dużym gronem deputowanych niezrzeszonych. Taka koalicja większościowa wypełniłaby środek parlamentarnej sceny politycznej. W przypadku brakujących głosów będzie mogła sięgnąć do zaplecza komunistów, proponując zawarcie centrolewicowej koalicji.

Partia Regionów teoretycznie mogła także zawrzeć centroprawicową koalicję z partią UDAR, od której nie odróżniają jej istotne rozbieżności ideologiczne. Taka koalicja oznaczałaby sojusz dużego i średniego biznesu oraz chęć neutralizacji przez Partię Regionów konkurencyjnego kandydata Witalija Kliczki przed wyborami prezydenckimi. Koalicja Partii Regionów i „Ojczyzny” ze względu na rodowód partii i negatywną kampanię wyborczą była mało realna. Przedwyborcze deklaracje oraz podział mandatów w Radzie Najwyższej przesądził o powstaniu opozycyjnej koalicji mniejszościowej z udziałem partii UDAR, „Ojczyzna” i „Swoboda”.

Wyniki wyborów stworzyły dla Partii Regionów dogodne warunki do powołania w Radzie Najwyższej koalicji większościowej. Trudniejsze okazało się utworzenie koalicji gabinetowej, ponieważ w grę wchodziły interesy poszczególnych grup wpływu w samej Partii Regionów, mające podłoże oligarchiczno-klanowe. Ukraińscy eksperci podkreślają, że w życiu politycznym i ekonomicznym pojawiła się nowa wpływowa grupa nazywana rodziną, związana bezpośrednio z prezydentem Wiktorem Janukowyczem i jego starszym synem Aleksandrem. Na stanowisko szefa rządu proponowała ona Serhija Arbuzowa, szefa Narodowego Banku Ukrainy, bądź Jurija Kołobowa, ministra finansów²⁸.

Grupy oligarchiczne, mające swoich przedstawicieli w Partii Regionów, partii UDAR oraz w gronie deputowanych niezrzeszonych, były zainteresowane utrzyma-

²⁷ Яценюк: влада нестиме кримінальну відповідальність, а Росія все покладе на місце, <http://www.pravda.com.ua/news/2012/01/15/6910959/>.

²⁸ Олігархи ополчилися на «Сім'ю», «Економічна правда», 26.10.2012; Обоюдоострий тупик, «Зеркало недели. Украина» 26.10.2012.

niem względnej niezależności od prezydenta w celu przeciwdziałania ewentualnym zakusom gospodarczym i finansowym ze strony „rodziny”.

ZAKOŃCZENIE

W latach 2010–2012 życie polityczne i ekonomiczne w kraju zostało zdominowane przez doniecką grupę interesów, natomiast przejęcie władzy przez „rodzinę” może oznaczać wciąż postępującą monopolizację, zagrażającą pozycji poszczególnych grup w partii rządzącej. W niepewnych warunkach działania poszczególne grupy interesów w ramach Partii Regionów będą dążyły do wyłonienia korzystnej dla siebie większości parlamentarnej, dającej możliwość oddziaływania na Gabinet Ministrów.

Utworzenie nowego rządu według klucza politycznego mogło oznaczać, iż pomimo powrotu do starej formuły powoływania gabinetu Rada Najwyższa zachowała znaczące wpływy polityczne, pozwalające oddziaływać na obsadę stanowisk w egzekutywie. Powołanie przez prezydenta nowego rządu składającego się ze związanych z nim „fachowców” mogło oznaczać zdominowanie egzekutywy przez głowę państwa i zbliżanie się ukraińskiego systemu politycznego do rozwiązań rosyjskich, w których Partia Regionów z ugrupowania rządzącego zamieni się w nową partię władzy, z prezydentem na czele. Ograniczy to pluralizm nie tylko ukraińskiej sceny politycznej, ale także „pluralizm oligarchiczny” w ramach Partii Regionów.

Przed wyborami prezydenckimi Wiktor Janukowycz nie zdecydował się na powołanie premiera i rządu wbrew interesom podstawowych grup oligarchiczno-klanowych. Równowagę pomiędzy nimi gwarantował Mykoła Azarow, który obronił swoją pozycję w rządzie. Rada Najwyższa ponownie powołała go na stanowisko szefa rządu 13 grudnia 2012 roku większością 252 głosów. W pełnym składzie tę kandydaturę poparły Partia Regionów i KPU, a także połowa deputowanych niezrzeszonych. Wspierając rząd, komuniści tradycyjnie nie weszli do jego składu. „Rodzina” prezydenta wzmocniła swoje pozycje w ramach resortów siłowych i ekonomicznych. Pierwszym wicepremierem został wspierany przez „rodzinę” S. Arbuzow.

Skład nowego rządu potwierdza przypuszczenia o rosnących wpływach nowej grupy interesu zwanej rodziną prezydenta, natomiast część nominacji świadczy o zachowaniu pozycji przez grupy oligarchiczno-klanowe, wspierające partię rządzącą.

BIBLIOGRAFIA

- Agencja Informacyjna „UNIAN”, <http://www.unian.ua> (okres korzystania ze źródeł internetowych – 20 XII 2012–2 II 2013).
- Antoszewski, A. 2004. *Wzorce rywalizacji politycznej we współczesnych demokracjach europejskich*, Wrocław.
- Centralna Komisja Wyborcza Ukrainy, <http://www.cvk.gov.ua/>.
- Fundacja „Demokratyczne Inicjatywy” (Ukraina), <http://www.dif.org.ua/>.

Materiały wyborcze Komunistycznej Partii Ukrainy (*По правді кажучи*, «Інформаційний бюлетень КПУ»).

Materiały wyborcze Partii Regionów (*Від стабільності – до добробуту!* / Партия Регіонів 2012).

Materiały wyborcze Partii UDAR („Настав час Удару!», Партия УДАР Віталія Кличка).

Materiały wyborcze Zjednoczonej Opozycji „Ојczyzna” (*Наш план змін*, Об’єднана опозиція «Батьківщина»).

Program wyborczy Komunistycznej Partii Ukrainy (*«Повернемо країну народу»*, Передвиборна програма Комуністичної партії України).

Rada Najwyższa Ukrainy, <http://rada.gov.ua/>.

„Українська Правда”, <http://www.prawda.com.ua>.

„Wybory i Media”, <http://wybory.mediasapiens.ua/>.

BIOGRAFIA

Dr hab. **Walenty Baluk**, prof. nadzw. – w latach 2000–2011 adiunkt w Instytucie Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Wrocławskiego; od 2011 roku profesor nadzwyczajny na Wydziale Politologii UMCS. Zainteresowania naukowe: systemy polityczno-prawne, polityka zagraniczna i bezpieczeństwa, polityka etniczna państw obszaru WNP. E-mail: baluk@wp.pl.

ABSTRACT

Amendment of electoral law and procedure to appoint government conducted to keep power by The Party of Regions. Parliamentary election of 2012 did not fill full democratic standards. Political parties had not equal access to the mass media, source of finance and electioneering. Counteract of changeover was observable especially in single-member districts. In spite of many infringements of electoral law, the Ukrainian parties system is still diverse. But Ukraine has made a step back in the path of strengthening democracy standards.

Key words: political parties, election, political competition

BIOGRAPHY

Walenty Baluk – professor at the Faculty of Political Science of Maria Curie-Skłodowska University in Lublin since 2011, in 2000–2011 assistant professor in the Institute of International Studies of Wrocław University. His research interests are: political and legal systems, foreign and security policy, ethnic policy in the region of The Commonwealth of Independent States. E-mail: baluk@wp.pl.